

Ongelijkheid

Nederland houdt niet zo van
een maakbare samenleving

ECONOMIE 10-11

Ongelijkheid

Menno

Tamminga

stelt de vraag

in welk land

wij willen

leven

Nederland snakt naar saamhorigheid, maar hoe dan?

ESSAY OPLOSSINGEN

De pandemie legde maatschappelijke tegenstellingen bloot: ongelijkheid in onderwijs, op de woningmarkt, in het werk.

Dat roept de vraag op: in welk land willen wij leven? Welke oplossingen zijn er voor die ongelijkheden?

Door onze redacteur **Menno Tamminga** Illustratie **Midas van Son**

OVER DEZE SERIE

Nederland bouwde na de Tweede Wereldoorlog een verzorgingsstaat op, waarin gelijkheid van kansen en voorkomen van grote verschillen tussen mensen een rol speelde. Maar de ongelijkheid binnen de Nederlandse samenleving lijkt te zijn toegenomen. Is dat zo? Wat is daaraan te doen? Tot welke hervormingen in het kapitalisme zou dit moeten leiden? Dat onderzoeken *NRC*-redacteurs in deze serie.

Zaterdag 26 juni

Data-onderzoek: de 5 ongelijkmakers
Essay: Nederland is een ongelijk land. Nee hoor, Nederland is een heel gelijk land

Donderdag 1 juli

Solidariteit

Zaterdag 3 juli

Sociale mobiliteit

Dinsdag 6 juli

Onderwijs

Donderdag 8 juli

Vermogensongelijkheid

Zaterdag 10 juli

Woningmarkt

Donderdag 15 juli

Wat doen twee wethouders?

Zaterdag 17 juli

Essay: **Welke samenleving willen we eigenlijk?**

Dit is de derde serie in een reeks over de toekomst van het kapitalisme na de decennia van het neoliberalisme. In de eerste (2019) onderzochten *NRC*-redacteurs hoe het kapitalisme gerepareerd zou moeten worden, in de tweede (2020) schreven zij over de terugkeer van de staat.

Bvol plannen voor alle mogelijke onderwerpen, maar vanuit één thema: ongelijkheid. Want ongelijkheid ontleemt mensen de kans tot volle wasdom te komen. Ongelijkheid verspilt talent. En dat schaadt de kracht van Nederland.

Ruim een jaar geleden vierde denktank SCP, het Sociaal en Cultureel Planbureau, het 12,5-jarig jubileum van zijn kwartaalenquête *Burgerperspectieven* met een speciaal onderzoek. In Burgerperspectieven peilt het SCP de opinies en de stemming in Nederland. Nu legde het SCP vier toekomstscenario's voor over Nederland. De ondervraagden konden kiezen. Individuele welvaart en economische groei of liever collectief welzijn? Moet Nederland zelf alle aandacht krijgen of moet internationale oriëntatie centraal staan?

De ondervraagden gaven het scenario met individuele welvaart vooral een economische vertaling. Mensen „beamen wel dat een sterke economie belangrijk is”, concludeerde het SCP, „maar het is geen ideaal waar de harten sneller van gaan kloppen.”

Uit het onderzoek kwam juist „een heel brede en sterke voorkeur voor een samenleving met gemeenschapszin, saamhorigheid en omzien naar elkaar. Dat is een ideaal dat bijna iedereen heeft.”

Bezorgdheid

Misschien verrassend: ondernemers zien dat in hoge mate ook zo. Werkgeversvereniging VNO-NCW deed in 2019/2020 een breed onderzoek onder haar leden met als doel: een nieuwe koers. De werkgevers zagen de spanningen in de samenleving groeien en de kloof met bedrijven en politiek toenemen. „De rode draad was bezorgdheid”, zei Hans de Jong, tot voor kort directeur van Philips Nederland, onlangs tegen *Het Financieele Dagblad*.

Hij leidde het onderzoek dat in 2019 begon als 'kloofproject' en in 2020 eindigde als 'brugproject'. Wat bleek? Ook ondernemers zien de overheid als eerstverantwoordelijke voor saamhorigheid, baanzekerheid en inkomenszekerheid. En tegelijk ziet meer dan de helft van hen voor deze thema's ook grote medeverantwoordelijkheid voor zichzelf, blijkt uit het verslag van het brugproject.

De opvattingen van burgers, ondernemers én politici schuiven naar elkaar toe. Dat zag je al in de partijprogramma's voor de Tweede Kamerverkiezingen van 17 maart. In toenemende mate zien politieke partijen voordelen in een sterkere overheid. De samenleving ervaart meer onzekerheid dan ze wil accepteren. Toch is de 'maakbare samenleving', waarin ieders welzijn en geluk gepland wordt, geen wenkend perspectief. Sterker: Nederland houdt daar niet zo van. Zoals een van de deelnemers aan een recent SCP-onderzoek zei over de overheid: 'Wel sturing, maar geen bemoeienis.'

Tegenover de sociale verzorgingsstaat bestaat ook een wat ambivalente houding. Ja, een vangnet moet er land zijn, maar individuele verantwoordelijkheid mag geen loze kreet zijn. De overheid kan niet alle ongelijkheid uitbannen. Een deel ervan ontstaat door concentratie van kennis en vaardigheden waar de overheid weinig tegen kan doen. Als hoogopgeleiden met elkaar trouwen, en dat is al jaren een duidelijke trend, is de kans aanzienlijk dat zij hun sociale én financiële kapitaal doorge-

ven aan hun kinderen. Meer kapitaal, meer kansen.

Onderkant optillen
Wat kan de overheid wél doen? De omstandigheden aanpassen die tot ongelijke uitkomsten leiden. Dat lukt niet in een maand, niet in een jaar, misschien duurt het wel tien jaar. Met die horizon zijn wisselende politieke coalities niet vertrouwd. Dat is de eerste kanttekening. De tweede is: er is geen pasklare oplossing. Het kost tijd, creativiteit, doorzettingsvermogen en geld.

Mogelijkheden zijn er genoeg. Het zet meer zoden aan de dijk achterblijvers te helpen om vooruit te komen dan koplopers af te remmen. Geef de strijd tegen 'foute' ongelijkheid prioriteit.

Hoe kan dat vorm krijgen? Verhoging van het minimumloon tilt de onderkant van de inkomenschaal op. Je kunt in samenhang daarmee een simpele norm invoeren: de beloning van de bestbetaalde medewerker (meestal de directeur), inclusief winstdeling en betaling in aandelen, is maximaal twintig keer de beloning van de gemiddelde medewerker. Het beursgenoteerde financiële handelshuis Flow Traders heeft die norm ingevoerd.

Extra belasting voor de hoogste inkomens? Hoe hoger het inkomen, hoe profijtelijker fiscale adviezen. Vermijd een 'wapenwedloop' tussen fiscale constructies en de Belastingdienst.

Vermogensongelijkheid is geen wetmatigheid. Een gelijkmatiger verdeling kan door bezitsvorming van werknemers aan te moedigen, bijvoorbeeld via personeelsaandelen. Voor mensen met vaste én flexibele contracten.

Tweede optie: de OESO, een economische denktank waarbij 38, meest welvarende, landen zijn aangesloten opperde onlangs een hogere heffing op erfenissen. Politiek is dat controversieel. Mensen hechten er waarde aan 'iets' na te laten en zien erfbelasting als extra heffing op vermogen waar zij eerder al belasting over hebben betaald. Maar juist in de categorie familiebedrijven is de erfbelasting relatief laag.

Geef mensen de keus. Wie de helft van zijn vermogen weggeeft aan een goeddoelenorganisatie, valt met de rest in een voordeliger tarief.

De jeugd is de toekomst, maar het onderwijs steunt en kreunt. Taalachterstanden en migratieachtergronden van leerlingen hebben het onderwijs complexer en de verschillen groter gemaakt.

Wie meer en betere leraren voor de klas wil hebben, hoeft niet ver te kijken. Opleiding, begeleiding en aandacht voor jonge leraren. Dat kost geld, ja. Meer loon, ja.

Werkgevers zien vooral het tekort aan technisch geschoold personeel als probleem en wijzen op het risico dat jongeren worden opgeleid voor banen die straks verdwijnen. Leraren moeten minder opvoeder (willen) worden, meer onderwijzer.

Op de arbeidsmarkt zijn de tegenstellingen groter dan ooit. Sommige bedrijfstakken ontberen al jaren een gelijkwaardige verhouding tussen werkgevers en werknemers door de zwakke positie van vakbonden. Het gaat om de aard van het werk en de arbeidsomstandigheden. Je kunt arbeidsmigratie strenger reguleren en de race naar de bodem van de arbeidsmarkt afremmen. Je kunt voor werk dat er wél is, maar dat bedrijven niet aanbieden, basisbanen invoe-

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

Nederland houdt niet zo van een 'maakbare samenleving'

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

ren: werk voor de gemeenschap, op kosten van de gemeenschap.

De woningmarkt kent huurders en kopers. De koopmarkt is oververhit. Hoe kun je die laten afkoelen? De Nederlandsche Bank bepleit schrappen van de fiscale verschillen tussen kopen en huren.

Wat opvalt in het lopende debat over de woningmarkt ('meer bouwen') is dat het vrijwel exclusief de kóópmarkt betreft. Het gaat nauwelijks over de huurmarkt, en over de rol daarin van gemeenten en woningcorporaties. Terwijl burgers bij woningen aan koop én huur denken. Het gaat om „de problemen die mensen met een laag inkomen en starters hebben, door de hoge huurprijzen, gebrek aan sociale huurwoningen en de hoge huizenprijzen”, blijkt uit de

SCP-peiling van eind juni.

Een mensenleven

Je kunt ook anders naar ongelijkheid kijken. Niet naar specifieke thema's, zoals wonen en onderwijs, maar naar drie fases in een mensenleven. Leren, werken, sterven. In leren passen opvoeding en onderwijs, en leren bewegen om de strijd tegen overgewicht en gezondheidsverschillen eerder te beginnen.

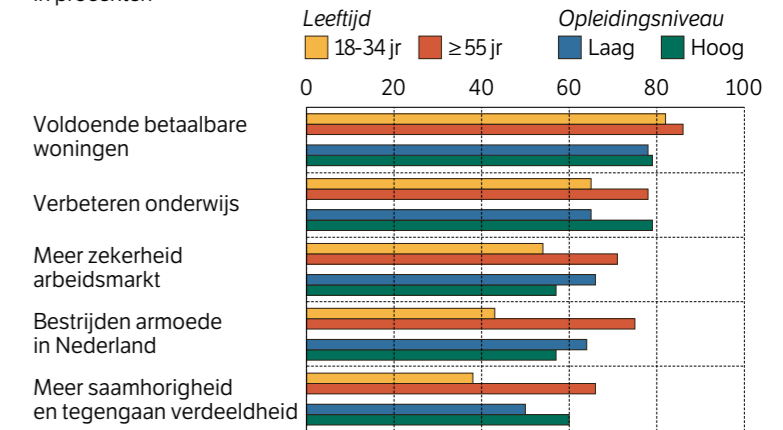
Werk gaat over arbeidsmarkt en inkomen. Geef het idee van GroenLinks een kans om iedereen op z'n 18de een startkapitaal te geven - voor bedrijf, huis of verdere opleiding.

Na de laatste levensfase kan de erfbelasting de verhoudingen gelijkmatiger maken. Een verzorgende samenleving zoals de Nederlandse hoeft niet per se ongelijker te worden omdat vermogens steeds ongelijker zijn verdeeld en generaties die voorsprong doorgeven. Japan is verrijder dan Nederland, maar de vermogensverhoudingen zijn er dankzij hogere (erf)belastingen veel minder scheef.

Dat laat zien dat evenwichtiger vermogensverhoudingen tot op zekere hoogte 'maakbaar' zijn. Overerving van welvaart en vermogen is nog geen 'foute' ongelijkheid. Een volledig gelijke start voor elke nieuwe generatie is een illusie. Maar de kansongelijkheid is nu doorgeschoten. Meer evenwicht en minder 'foute' ongelijkheid zijn de bouwstenen voor de gewenste samenleving met gemeenschapszin en saamhorigheid.

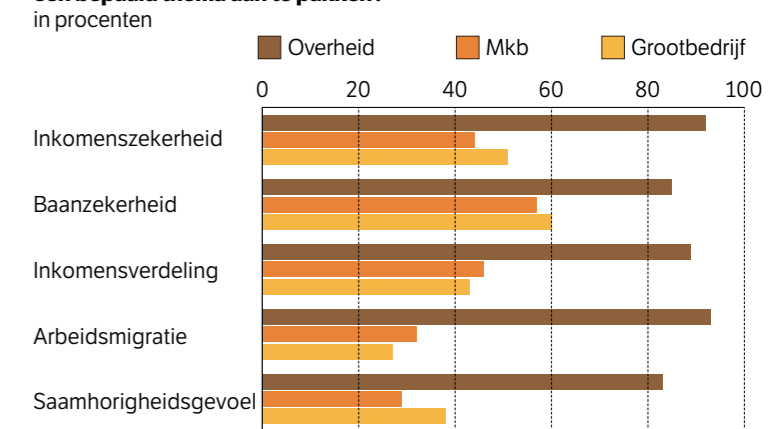
WAT VINDT DE NEDERLANDSE BURGER DE KOMENDE JAREN VOORAL BELANGRIJK?

Prioriteiten voor de komende periode naar leeftijd en opleiding*, in procenten

* Dit is een selectie uit de prioriteiten uit het rapport Burgerperspectieven 2021 NRC 170721 / FG / Bron: SCP

Welke partijen hebben de meeste verantwoordelijkheid om een bepaald thema aan te pakken?*, in procenten

* Vraag gesteld aan ondernemers